

«постмодернізм проголошує десакралізацію, але сам сакралізує десакралізацію».

Постмодерна ситуація впливає на характер соціально-політичного світу. Філософи намагаються по-новому представити політичний порядок. Одну із спроб здійснити це знаходимо в концепції ризому Ж. Делеза і Ф. Гватарі. Ризома (в перекладі – кореневище) – це один із основних термінів, що використовується в постмодерному дискурсі, яким позначають принципово позаструктурний та нелінійний спосіб організації цілісності. Ризома передбачає те, що семіотичні ланки різної природи поєднуються тут із надзвичайно різними способами кодування – біологічними, політичними, економічними тощо, що, у свою чергу, зумовлює не просто різні режими знаків, але й різні порядки речей.

Таким чином спираючись на постмодерний дискурс характерною рисою смислових війн постає певний базовий інструментарій – реінтерпретація; охоплення не одного сегмента населення, а всіх; більший інтерес не до факту, а до його переосмислення; мета – створити для людини власний апарат відторгнення неправильних інтерпретацій. Але якщо смислова війна триває в активному, а не пасивному модусі, комунікатор усе одно мусить внести зміни в фізичний простір, тобто зацікавлений у переносі фону в життя в тому, чи іншому вигляді. Частково його життя полегшується тим, що ми всі активно контролюємо виключно перший план, вважаючи, радше помилково, що фон у життя не переводиться. Насправді ж це відбувається, коли ми маємо справу з системною роботою, де планові результати опиняються в іншому часовому відтинку.

ДУХОВНІ ЦІННОСТІ ЯК ПІДҐРУНТЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО СПРОТИВУ У “ГІБРИДНІЙ ВІЙНІ”

*Калиновський Ю.Ю., доктор філософських наук, професор
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого*

Ефективність захисту від інформаційної агресії у сучасному світі визначається не тільки суто безпековими заходами, розвиненими технологіями, комп’ютерною та комунікаційною “гігієною”, медіаграмотністю, а також духовною та інтелектуальною міццю актора гібридного протистояння. У цьому контексті цілком очевидно, що

духовні цінності стають основою формування когнітивного бар'єру у людини та суспільства щодо протистояння маніпулятивним впливам з боку агресора.

В наш час, якісний інформаційний спротив у “гібридній війні” потребує усвідомлення тих загроз, які спрямовані проти духовної сфери вітчизняного суспільства. Так, на думку О. Павлишина, основні світоглядні загрози духовній безпеці суспільства та держави (які мають переважно внутрішній характер) є такими:

1) культурно-ціннісна загроза (низький рівень розвитку світогляду, загальної та правової культури кожного члена суспільства, нерозвинене світобачення та світосприйняття особистості, недостатньо сформована система індивідуальних цінностей, відсутність власної життєвої позиції);

2) ідейно-доктринальна загроза (відсутність єдиної державної теоретичної суспільно-ідейної платформи, що призводить до заміщення відповідних прогалин альтернативними ідеологічними концептами);

3) суспільно-організаційна загроза (відсутність світоглядних, а відповідно – правових та організаційних передумов формування політичної свідомості населення та побудови дієвого механізму політико-правового забезпечення суспільного життя, здатного консолідувати суспільство, використати його неоднорідність як таку властивість соціальної системи, що додає їй гнучкості, динамізму, різноманітності, а відтак – життєздатності. Наслідком цього є наявність перманентних антагонізмів або відмова від активної участі в політичному житті, байдужість до реалізації людиною своїх прав і обов'язків, які можуть призвести до дезінтеграції українського суспільства).

Загалом, як внутрішні, так і зовнішні загрози духовно-інформаційній сфері нашої країни спрямовані на руйнування культурного коду нації, її цінностей, основ національно-культурної ідентичності, державності. З точки зору Б. Парахонського та Г. Яворської, механізми впливу на ідентичність мають символічно-знакову природу, вони пов'язані зі смислами, з особливостями розуміння подій. Під час гібридної війни так само, як в інших новітніх конфліктах, пов'язаних, зокрема, із тероризмом, символічні компоненти виходять на перший план і починають відігравати ледь не вирішальну роль. Ідеться про символи владного домінування

противника (нападника), що набувають поширення за допомогою засобів масової інформації.

Фактично у ході гібридної атаки противник намагається підмінити (нівелювати) існуючу у певному суспільстві систему цінностей тими настанова та псевдоцінностями, які забезпечать йому духовне домінування над певною країною, дозволять керувати суспільною свідомістю об'єкту нападу на власний розсуд. Якщо у класичній війні йде боротьба за територію та ресурси, то у “гібридній війні” боротьба ведеться за духовний світ людини й суспільства.

На переконання фахівців, організатори “гібридної війни” ставлять за мету отримати в першу чергу інформаційно-культурне та інтелектуальне домінування над противником, яке має забезпечити подальшу перемогу над певною країною. Саме тому агресору набагато легше перемогти державу з низьким рівнем освіти та культури, в тому числі й інформаційної. Як зауважує Ю. Нестеряк, солідаризуючись з позицією М. Лібікі, “боротьба культур”, не будучи формою озброєного протиборства, ставить своїм завданням культурну експансію, яка також полегшує застосування психологічної зброї і, що найголовніше, дає змогу точніше спрогнозувати результати цього застосування. Ще однією рисою конфліктів нового покоління стало прагнення до інтелектуального домінування, на відміну від фізичного домінування в минулому. Бажання перемогти супротивника не воюючи, чи позбавити його можливості чинити опір призвело до ще однієї форми інформаційної війни – економічного домінування. Об'єднання методів інформаційної та економічної війн, на думку науковців, зумовлює такі форми протиборства, як блокування відомостей про економічну потужність та інформаційний імперіалізм, який полегшує транснаціональним корпораціям, що втратили національні ознаки, боротьбу за економічне домінування.

У контексті вищенаведеного, необхідність зміцнення духовних цінностей обумовлена тим, що асиметрична (гібридна) війна своєю серцевиною має прагнення з боку агресора здійснити спершу малопомітну культурно-інформаційну та психологічну окупацію жертви, щоб максимально приспати національну свідомість об'єкту експансії, позбавити його здатності розрізняти добро та зло, сприяти втраті відчуття значущості національних цінностей, насадити комплекс байдужості й пасивності до долі власної держави, розколоти суспільство, створивши штучні релігійні, етнонаціональні та інші конфлікти. Досягнувши таких результатів шляхом культурно-

інформаційної та психологічної експансії, військова експансія може й не знадобитись. Сьогодні як ніколи зростає роль невійськових (гібридних) способів досягнення політичних та стратегічних цілей, які в деяких випадках за своєю ефективністю перевершили силу зброї. За оцінками фахівців гібридних війн співвідношення невійськових і військових заходів складає пропорцію – 4:1. Тобто, гібридними заходами, з їх інформаційно-психологічною складовою, можна досягнути в чотири рази більше, аніж заходами суто військовими.

Можна констатувати, що інформаційне середовище в умовах гібридної війни виходить за медійні межі, охоплюючи всі сфери публічної комунікації. Різноманітні медіа стають полем боротьби цінностей від наслідків якої може залежати доля народів й держав. Духовно-ціннісне протистояння у засобах масової комунікації під час “гібридної війни” представлено у формі публічного демократичного дискурсу, де висловитися може кожен. Публічний дискурс включає будь-яку публічну комунікацію (усі види медіа, соціальні мережі, публічні виступи, політичні дебати, офіційну частину дипломатичної активності). Він є механізмом для обміну смислами, для конструювання ідентичностей і створення версій розуміння подій. Інтерпретаційна складова гібридної війни, або когнітивний вимір ведення гібридних воєнних дій реалізується за допомогою дискурсивних, вербально-семіотичних засобів.

На думку експертів, протистояти духовно-ціннісній експансії у “гібридній війні”, а саме у інформаційно-психологічному її сегменті доречно стратегічним шляхом: не допускати окупації свого інформаційного та культурного простору іншими країнами. Зокрема, тактика інформаційного спротиву з юридичної точки зору може полягати у квотуванні інформаційно-культурного простору країни. На сьогоднішній день так вчиняють європейські країни й Україна також.

Загалом, у інформаційному протистоянні у “гібридній війні” стратегічно важливе відтворення духовних цінностей засобами освіти, а також за допомогою закладів культури, мас-медіа, що є запорукою виживання нації, збереження державності й національно-культурної ідентичності.

У цьому сенсі П. Шевчук підкреслює, що захист інформаційного простору значною мірою пов’язаний із захистом національної системи символів – соціальних конструктів, які сприяють солідарності, орієнтації значної кількості співвітчизників на сприйняття цінностей як спільних, що мотивують різні соціальні групи

задля підтримки безпеки окремої людини, суспільства та держави. За роки незалежності українцям не вдалось належним чином сформувати загальнонаціональні цінності, вибудувати достатню соціогуманітарну політику, прищепити любов до Батьківщини, звичаїв, традицій, мови. Негативні наслідки цього визріли та найбільше проявились у таких проблемних регіонах, як Донбас та АР Крим, серед населення яких тривалий час формувалась недержавна інформаційна картина світу. У свою чергу Росія вже давно створила централізовану систему пропаганди своїх національних цінностей, а також дискредитації європейських цінностей і норм. Вона протягом останніх років наполегливо впроваджує ідеї російського месіанства та тенденції новітньої релігії. Названа концепція бурхливо пропагується на території Росії та на теренах держав її ближнього зарубіжжя загальноросійським громадським рухом сприяння духовному розвитку населення “За державність та духовне відродження Святої Русі”. Одним з недоліків протистояння України в інформаційній війні з РФ можна вважати відсутність медіа-центрів закордоном та недостатнє поширення іномовлення – особливого виду теле- та радіомовлення, яке ведеться іноземними мовами на території інших держав. Наразі спотворена інформація про Україну за кордоном отримується здебільшого шляхом переосмислення українських проблем власними ЗМІ цих держав (які досить часто посилаються якраз на російські інформагентства). Більшість українських веб-сайтів не мають англійської версії, а Росія, завдяки своєму телеканалу іномовлення “Russia Today”, захоплює все більші верстви іноземного глядача.

Таким чином, Україна на сучасному етапі державотворення стикається з посяганнями не тільки на територіальну цілісність, а й на духовний та інформаційний суверенітет. Загрози духовній сфері нашої країни мають яскраво виражені ознаки гібридності – вони становлять комплексний характер й поєднують інформаційні, комунікаційно-технологічні, пропагандистські та інші заходи. Безумовно основний негативний вплив на духовність українського народу здійснюється за допомогою засобів масової комунікації. Можна констатувати, що Україна стала як об’єктом, так і суб’єктом інформаційної війни. Для зміцнення духовно-ціннісної складової інформаційного спротиву у “гібридній війні” варто модернізувати освітню систему, адаптувати вітчизняне законодавство щодо діяльності засобів масової комунікації до умов гібридного протистояння, всебічно підтримувати

просвітницькі ініціативи суб'єктів громадянського суспільства щодо зміцнення інформаційної безпеки України.

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНА ПРОБЛЕМА

*Дзьобань О.П., доктор філософських наук, професор,
Науково-дослідний інститут інформатики і права Національної академії
правових наук України*

*Староконь Є.Г., кандидат психологічних наук, доцент
Житомирський військовий інститут ім. С.П. Корольова*

Звернення до проблем інформаційної безпеки пов'язано з новими особливостями життя у сучасному суспільстві. Сьогодні у всіх сферах життєдіяльності суспільства чітко позначився клас нових видів загроз і небезпек, пов'язаних із застосуванням новітніх інформаційно-технологічних засобів, які мають безліч варіантів свого прояву: спотворення інформації, маніпулювання свідомістю людей, інформаційна війна тощо. Народжений глобалізацією загальний інформаційний простір слугує полем розгортання інформаційного протистояння держав. Безперервне зростання потужності інформаційних технологій, їх масштабне впровадження призвели до трансформації системи цінностей, в результаті чого сучасне суспільство відчуває глобальну ціннісну кризу.

В інформаційному суспільстві основним чинником розвитку є виробництво й використання людиною науково-технічної та іншої інформації. Кодифікація знання і технологічний прогрес визначаються як системотворчі чинники соціального прогресу. Формування економіки, культури і суспільної психології відбувається в певних умовах, що складаються під впливом техніки й технологій. Теорія постіндустріального суспільства, на наш погляд, є підґрунтям формування сучасної концепції інформаційного суспільства.

Усе більша частина суспільства втягується в роботу з інформацією, інформація стає найважливішим ресурсом суспільства. Поряд з поняттями «промислова індустрія», «інфраструктура промисловості» все частіше в діловій мові ми зустрічаємо поняття «інформаційна індустрія», «інформаційна інфраструктура». Для наступаючої інформаційної епохи характерна специфічна форма соціальної організації, в якій нові інформаційні технології стають